

עיתון התורה

הרב שלמה לוונשטיין שליט"א

לקט פירושים מתוך שיעור פרשת שבוע
בביהכ"ס "דברי שיר" רח' זכריה 4 ב"ב יום חמישי בשעה 22:00

גליון מספר 277

מקץ - חנוכה תשע"ג

שנה וסיפר משהו אחר. בכך רצה לומר: "על תבלבל אותי עם עובדות..."

"ונחלמה חלום" (מא, יא)

ההתייחסות אל החלומות בדרך כלל הריהי כאל דברי שוא אשר אין בהם ממש, כפי שנאמר "חלומות שוא ידברו".

בספר "דרך שיחה" מובא שבאחד הימים שאל יהודי את בעל ה"קהלות יעקב" מדוע כתוב: "חלומות שוא ידברו", והנה הוא חלם שאחיו מת, ולאחר זמן התברר לו שאכן בדיוק באותו לילה מת אחיו?

והשיב לו, שדומה הדבר לאחד שנקרא "שקרן", אולם אין זה נכון לומר שאף פעם איננו מוציא אמת מפיו, הלא כאשר הוא רעב ואומר שברצונו לאכול - הוא דובר אמת... אלא שכונת הדברים היא שהוא רגיל לשקר, ולא שכל דבריו הם דברי שקר וכזב.

גם בענין זה - חלומות שוא ידברו ואי אפשר לסמך עליהם, אבל בודאי שיתכן שיש בהם אמת מפעם לפעם!

"וישלח פרעה ויקרא את יוסף ויריצהו מן הבור ויגלח ויחלף שמלתיו ויבא אל פרעה" (מא, יד)

רמז יש כאן, אומר ה"מיקרי דרדקי", למעשה התשובה של האדם. אמרו חז"ל (יומא פו ע"ב): העושה תשובה מיראה - זדונות נעשין לו לשגגות, והעושה תשובה מאהבה - זדונות נעשין לו לזכויות.

כאשר האדם עושה תשובה מאהבה, הקב"ה "מחליף את שמלתיו" לגמרי, ומעתה אין עליו מלבושים של חטא ועוון כלל, אלא הוא עטוף כולו בלבוש של זכויות.

רמז לדבר: "ויחלף שמלתיו", "ויחלף" - ראשי תבות: "לא פשעי ולא חטאתי ה'" (תהלים נט, ד). כשאדם עושה תשובה "מריצים אותו מן הבור", ו"מחליפים שמלותיו", ואם תשובתו היא תשובה מאהבה, או אז אין עליו "לא פשעי" - זדונות, "ולא חטאתי" - שגגות, וכל כולו רק זכויות.

"ויאמר פרעה אל יוסף אחרי הודיע אלהים אותך את כל זאת" (מא, לט)

פרעה הרשע, פרעה שהיה עובד עבודה זרה, שעבד בסכלותו ליאור ולטלה... פרעה הזה - שם שמים שגור, לפתע בפיו, והוא אומר: "אחרי הודיע אלקים אותך"!!

"והנה מן היאר עלת שבע פרות יפות מראה... והנה שבע פרות אחרות עלות אחריהן מן היאר רעות מראה... וידבר פרעה אל יוסף בחלמי הנני עמד על שפת היאר. והנה מן היאר עלת שבע פרות בריאות בשר... והנה שבע פרות אחרות עלות אחריהן דלות ורעות תאר מאד" (מא, ב'יט)

מובא בספר "צבי ישראל": כאשר מתארת התורה את חלום פרעה, הפסוק מציין, הן לגבי הפרות יפות המראה והן לגבי הפרות הרעות, שהן עלו "מן היאר". אולם כאשר פרעה עצמו מספר את חלומו, רק לגבי הפרות יפות המראה הוא מציין כי עלו "מן היאר", אולם כשהוא מספר על הפרות הרעות הוא נמנע מלומר זאת. מדוע?

אומרת הגמרא (סנהדרין לט ע"א): "אמר ליה ההוא אמגושא לאמימר: מפלגך לעילאי - דהורמיז, מפלגך לתתאי - דאהורמיז. אמר ליה: אם כן היכי שביק ליה אהורמיז להורמיז לעבורי מיא בארעיה?"

הגוי לא מאמין בכחו השלם והמוחלט של הבורא. לפי אמונתו הכוזבת לא יתכן שבורא אחד יברא את כללות הבריאה - הן את הטוב והן את הרע, אלא יש בורא אחד לטוב ובורא אחר לרע. לכן אמר ה"אמגושא", המכשף, לאמימר: אני יודע בכשוף שמחציך ומעלה - הוא של השד "הורמיז", ומחציך ומטה - של הקב"ה. כלומר, כיון שהחלק העליון והתחתון באדם הם שני חלקים שונים - זה טוב וזה רע, כל אחד נברא על ידי בורא אחר. ועל כך עונה לו אמימר: אם כן איך מסכים הורמיז שכל הצנורות של העכול יעברו דרכו, בחלק העליון של האדם, והלא גם לפי דעתך הכוזבת צינורות אלו שייכים לקב"ה...

ולפי זה יש לפרש את דברי פרעה. המצרים האמינו שהיאור הוא אלוה, וממילא לא יכלו להאמין שהן הפרות הטובות והן הפרות הרעות יצאו כולן מן היאור. ולכן כשפרעה מספר את החלום, הוא אומר "והנה מן היאר עלת שבע פרות בריאות בשר", אבל הפרות הרעות "עולות אחריהן" אבל בודאי לא "מן היאר עולות", כי היאור שברא את הטוב - בודאי לא ברא את הרע.

רואים מפה שלמרות שפרעה אכן חלם שגם הפרות הרעות עלו מן היאור, כיון שזה לא מתאים לאמונתו

אכן כן, יוסף "בלבל" אותו!

יוסף הצדיק היה חדור אמונה שהכל, אכן, מאת הבורא יתברך, ואת האמונה הזו בטא יוסף גם בדבורו. יוסף הורץ מן הכלא, לאחר שנים עשרה שנים של מאסר, כיון שהגיע שמעו שהוא יודע לפתור חלומות בחכמה מופלאה. במקום להנות מהתהילה לאחר שנים ארוכות של השמצות זדוניות, ובמקום לנצל את ההזדמנות הנדירה למצוא חן בעיני המלך, יוסף הצדיק איננו מחזיק טובה לעצמו כלל. הוא אומר לפרעה: "אלקים יענה את שלום פרעה" (מא, טז) - אני אינני יודע כלום, הכל רק מאת ה'!

גם בפתרון החלום אומר יוסף: "את אשר האלקים עשה הגיד לפרעה" (שם, כה), וכן "אשר האלקים עשה הראה את פרעה" (שם, כח), ועוד: "ועל השנות החלום אל פרעה פעמים כי נכון הדבר מעם האלקים וממהר האלקים לעשותו" (שם, לב).

יוסף מזכיר את האלקים ללא סוף, כמי שעשה, עושה ויעשה את כל המעשים. פרעה, ששומע את כל דברי יוסף הללו, "מתבלבל", ומתחיל להזכיר בעצמו שם אלוקים.

וזהו המסר, ששולח יוסף לאביו (פר' ויגש): "מהרו ועלו אל אבי ואמרתם אליו כה אמר בנך יוסף שמני אלקים לאדון לכל מצרים..." (מא, ט).

יוסף נעדר שנים ארוכות ומרות, ויעקב חשבו למת והרבה להתאבל עליו. עתה מודיעים ליעקב שנמצא יוסף, והוא עומד לפגוש אותו. ובעת כזאת, האם זו הבשורה העקרית, שמבקש יוסף לבשר לאביו - שהוא מנה כמושל על מצרים?!

וכי מעלה וגדולה יש בעיני יעקב אבינו בשלטון על ארץ הטומאה?!

אף בימינו, אם היה אב צדיק מאבד את בנו, ומוצאו לאחר שנים רבות, כלום היתה הבשורה המשמחת עבורו, שהבן מכהן כנשיא ארה"ב, או כראש ממשלת רוסיה?! וכי היתה לאותו צדיק שמחה בבשורה כזו? ודאי שלא. אם היו מבשרים לו, שבנו נמצא, ולמרות הזמן הרב שעבר עליו בארץ טמאה, בין אנשים רעים וחטאים, הוא נשאר נאמן לאלקיו - שומר שבת, מניח תפלין, מקפיד על כשרות - אזי היתה שמחתו של האב הצדיק גדולה ורבה.

יוסף הרי ידע מי היה אביו. וכי את אביו הצדיק מענין ש"שמני אלקים לאדון לכל מצרים"?! אלא - אומרים המפרשים - זו הבשורה, שמבשר יוסף ליעקב: "שמני" - שם אני, שם "אלקים לאדון לכל מצרים", כלומר מאז שעלה יוסף לגדולה במצרים, גם פרעה החל להזכיר שם שמים.

"אשר ילדה לו אסנת בת פוטי פרע כהן און" (מא, ג) פוטיפר, שהיה שר הטבחים - כיצד זה הפך ל"כהן און"?

באר ה"שלמה חדשה": שר הטבחים אכן התמנה

להיות כהן של העיר און, וזאת משום כבודו של יוסף הצדיק, שלא יאה לו חותן שהוא שר טבחים בעלמא. כך מצאנו גם אצל עפרון, שהפך להיות שופט באותו יום שהיה אברהם צריך לדבר אתו בענין חלקת הקבר. הקב"ה חפץ בכבודו של אברהם אבינו, שאין זה יאה שאברהם ידבר עם סתם אדם פשוט. על כן מונה עפרון באותו יום לשופט.

"וירא יוסף את אחיו ויכרם ויתנכר אליהם וידבר אתם קשות... ויכר יוסף את אחיו והם לא הכרהו" (מב, ז-ח) מדוע נאמר שוב "ויכר יוסף את אחיו", על אף שבפסוק הקודם כבר נאמר "וירא יוסף את אחיו ויכרם"?

מובא ב"לקוטי בשמים" בשם רבי צבי הירש הלוי בלויויס, שיתכן שכאשר ראה יוסף את אחיו והכירם, עלה בלבו ספק שמא גם הם מכירים אותו, אולם הם שומרים על שתיקה, מפני שהם מצפים לשמע את תגובתו למראה פניהם.

משום כך ניסה יוסף לבדוק האם הם מכירים אותו או לא, כפי שאומר הכתוב: "ויתנכר אליהם וידבר עמם קשות".

ואיך בדק זאת יוסף? הוא שאל אותם "מאין באתם", שאלה אשר מתאים להפנות אותה כלפי אדם מוכר, שהופיע לפתע לנגד עיני מכירו, והלה מבקש לדעת מהיכן הגיע, בשונה מן השאלה "מאין אתם" אשר מתאימה להאמר לאדם בלתי מכר.

אולם תשובתם של האחים: "מארץ כנען" הוכיחה ליוסף שהם, אכן, אינם מכירים אותו, מפני שזו איננה תשובה הולמת לאח היודע היטב את ארץ מוצאם, ומתאים היה להשיב לו "מן הבית".

מכיון שכך, הבין יוסף שאין הם מכירים אותו כלל, ולכן הפסוק הבא מדגיש: "ויכר יוסף את אחיו והם לא הכרהו", דהינו: כעת נודע ליוסף שאין אחיו מכירים אותו.

"ויאמר אלהם מרגלים אתם" (מב, ט)

מדוע האשימם יוסף דוקא באשמת רגול? הלא היה יכול להאשים אותם בגנבה, שוד וכדומה?

ובארו המפרשים שיוסף עשה לעצמו את החשבון הבא: אם יאמר שהאחים גנבים, הם יצאו החוצה וישאלו את האנשים: איך אפשר "להסתדר" עם בעל הבית? בשקלים, בדולרים?... במקרה כזה היו עונים להם: עם בעל הבית הזה לא נתן "להסתדר", כי הוא היה פעם עבד ועכשו נעשה מושל! דבר זה היה מדליק אצל האחים "נורות אדמות", והם היו תופסים שמדבר באחיהם הקטן יוסף!

לכן אמר להם "מרגלים אתם", כדי שיבינו שהם במעקב אנשי בית המלוכה, וכל תנועה שלהם מצולמת ומוקלטת. במצב הזה הם לא יעזו לשאול אנשים ברחוב, כי כל שיחה קצרה כזו רק תגביר את החשד שהם, אכן, מרגלים, וכך יסתבכו עוד יותר.

"ויאמר אלהם מרגלים אתם... ויאמרו אליו... לא היו עבדיך מרגלים" (מב, ט-יא)

רמז יפה נרמז בפסוק זה, אומר בעל הטורים: יוסף אמר לאחיו: "מרגלים אתם" - ולא אני, שיהושע שיצא ממני לא יהיה בעצת המרגלים".

והם אמרו לו: "לא היו עבדיך מרגלים" - פרוש, יהודה שהשיבו, כי הוא היה ראש המדברים, אמר: "גם ממני יצא כלב שלא יהיה בעצת המרגלים". **"לא היו"** - בגימטריא **כלב**".

חנוכה

טוב לחסות בה' מבטוח באדם

סיפר הגאון רבי מכלוף חזד זצ"ל מג'רבא בספרו "נרחם אב" סיפור ששמע משליח ארץ הקודש: איש היה בימי שלמה המלך, ושמו אלקנה. עשיר מופלג היה, ביתו פתוח לרווחה וידו פשוטה לצדקה ולחסד. אך גלגל הוא שחוזר בעולם, והאיש ירד מנכסיו. מכל רכשו לא נותרה לו אלא עז אחת. היה אלקנה מהרהר במצבו, מצר על עניו וליבו דווי.

והמלך שלמה נוהג היה להתחפש בבגדי עניים מפקידה לפקידה, ומסובב בשווקים וברחובות להטות אוזן לשיחת האזרחים לדעת את מצבם ולהכיר את מחסורם. אותו יום התחזה המלך, כמנהגו, יצא לשוק והשמש קפחה עליו בעוז. יצא אליו אלקנה והזמינו להסב בצל קורתו. השקהו מים צוננים והפציר בו לארח לו לסעודה. הגיש לו צלי בשר רך וטוב, והשנים שוחחו תוך כדי ארוחה. סח אלקנה לפי תומו על מצבו, וגילה כי לכבודו של האורח שחט את העז האחרונה, שריד רכשו. התרגש שלמה המלך מנדיבותו של המארח ואמר לו: "חבר אני למלך שלמה. אתן בידך מכתב אל המלך. הצג אותו בפניו, והוא יחזירך למעמדך ויעשירך עושר רב! בדין הוא שתעשיר – שכן רודף צדקה וחסד – ימצא חיים צדקה וכבוד!"

נטל אלקנה את המכתב, ועלה לירושלים. בהגיעו, פנה אל ארמון המלוכה, שם נאמר לו, שהמלך שלמה שוהה עתה בבית המקדש. הלך אלקנה לבית המקדש וראה את המלך כורע על ברכיו וכפיו פרושות השמימה, והוא מבקש מבורא העולם, כי יברך את השנה הזאת ואת כל מיני תבואתה לטובה, ותהי אחריתה חיים ושבע ושלוש.

שמע אלקנה וחשב בלבו: אם המלך שלמה בכבודו ובעצמו מבקש טובה וברכה ממקור הברכות, מה לי לפנות אליו ולהזדקק לטובותיו, מדוע לא אפנה הישר אל המקור? זאת ועוד: אם יעניק לי המלך מטובו, הן לא יוכל להבטיח את עשרי, שלא יארע בו נזק ומחסור, כפי שארע לממוני הרב. אבל אם יחון אותי הבורא בממון, יעניק לו גם קיום ושמיירה, ככתוב: "יברכך ה' – וישמרך". מיד כרע והשתחוה וביקש מהקדוש ברוך הוא כי ישלח עזרו מקודש. קם אלקנה מכרוע על ברכיו, וליבו מתרונן באמונה ובבטחון. אחר שב לעירו והחליט לעסוק במלאכה, וה' יהיה בעזרו.

נטל גרזן והלך ליער לחטוב עצים. ניגש לעץ, וניסה לכרתו. היום היה בוער כתנור, והעץ קשה לכריתה. עד מהרה התעייף והחל לבכות מרוב מרירות. הפיל תחינתו לפני בוראו שיעזרהו. שב והניף את הגרזן, ולשוא. החליט לנסות, אולי יעלה בידו לעקור את העץ עם שרשיו. ולהפתעתו, עלה הדבר בידו. הוברר לו שמתחת לעץ היתה קרקע חלולה, בור נפער לנגד עיניו – ובתחתיתו נצצו זהרי זהב. גחן אלקנה וגילה מטמון דינרים. הודה האיש לה' על מתנתו, החל לסחור בממון, וה' שלח ברכה במעשיו, והיה לעשיר שבעתים מעשרו בעבר.

עברו ימים, המלך שלמה נזכר באלקנה. תמה מאד מדוע לא בא להציג את המכתב. שאל את משרתיו ושומר הסף ענה, כי היה כאן אדם אחד, שביקש למסור למלך מכתב, אך נכנה שהמלך שוהה בבית המקדש. שם את פעמיו לכיוון בית המקדש ולא שב עוד. התפלא המלך, והחליט לחקור בענין. שב והתחזה לאדם פשוט, והלך לעירו של אלקנה. מצאו בארמון מהודר, ובו אורחים לרוב, והוא עומד עליהם ומשרתם ומגיש לפניהם מכל טוב. ראה את המלך בלבשו הדל, והזמינו לטול ידיו ולהסב לסעודה.

אמר לו: "כלום לא תכירני? אני הוא האורח, שלכבודו שחתת את העז האחרונה! מסרתי בידך מכתב למלך שלמה, כלום כל העושר הזה ממנו בא?" ענהו: "לאו. עליתי לירושלים וראיתי שהמלך שלמה עצמו מייחל לעזרת הבורא. אמרתי לנפשי: אם כך, הלא טוב לבטוח בה' מבטוח בנדיבים, והתפללתי גם אני לה' שיעזרני!"

אמר לו שלמה המלך: "אני הוא המלך שלמה, ואשריך שלא בטחת באדם אלא בה' לבדו הוא שאמר דוד אבי עליו השלום: אל תבטחו בנדיבים בן אדם שאין לו תשועה. והינו שהנדיב עצמו – הן תשועתו אינה מכוחו אלא מאת הבורא יתברך שמו. לפיכך מה לכם לפנות אליו, פנו ישירות אל מקור הברכות!"

במצור ובמצוק – דברי אמונה

בספר "הרוח שגברה על הדרקון" מספרת הגב' פול בייניש על הדלקת נר חנוכה במחנה המוות אושוויץ בירקנאו. ועל דברי אמונה נאדרים שדברה חברתה רבקה הורביץ.

יום אחד, חלפה קבוצת גברים על פני עגלתנו. "המכירות אתן מישהו מפאביאניץ?" שאל אותנו בחור צעיר.

"כן", ענתה רבקה. "אחי היה חתנו של הרב מפאביאניץ".

"הכרתי אותו בוודאי!" השיב בצעקה הצעיר, "האם אתן הבנות הנמצאות בימנר לאגר?"

השיחה הלכה ודעכה, ככל שגדל המרחק בין שתי הקבוצות. אותו בחור היה שרברב במקצועו, ובמסגרת עבודתו הגיע למחנות שונים, ביניהם אף למחננו. בכל

פעם בה ביקר אותנו, הביא עמו פיסת לחם או פריט מזון אחר.

חנוכה עמד בפתח. מהיכן נשיג נרות? ההצעות שפעו מכל עבר. נוכל להכין פתילות בקלות יתירה, על ידי פרימת חוטים מבגדינו, ואילו שמן ניתן להפיק ממרגרינה מומסת.

לפתע הגיע אורח לביקור – ידידנו השרברב שנקרא לתקן מספר צינורות. הוא הבחין ברבקה והגיש לה חבילה קטנה. כניסתו של גבר לשטח מגוריהן של הנשים היתה כרוכה בסכנה גדולה, גם כאשר הגיע למקום בתוקף תפקידו. לפיכך, לא הושמעה כל מילה, פרט לחישה "לכבוד חנוכה", אותה שמעה רבקה מפיו בטרם שב ומיהר לעבודתו.

עצרנו את נשימתנו בצפייה, בעוד רבקה פותחת את החבילה. בתוכה גילינו שתי סוכריות, שני גפרורים, וכן – לא יאומן! – שני נרות קטנים. "אליהו הנביא" הפרטי שלנו הביא לנו אוצר של ממש. כעת נוכל להדליק נרות חנוכה!

באותו לילה, לאחר ששככה ההמולה סביב שתית ה"קפה", ניגשה רבקה לעבר תנור ההסקה. "חנוכה הלילה" הכריזה בקול רם. "הבה נדליק נרות חנוכה".

כל שוכנות הצריף הצטופפו מסביב לתנור בדממה מוחלטת. רבקה ניגשה להדליק נר ראשון של חנוכה. בקול שנישא ברמה ברכה את הברכה הראשונה – "ברוך אתה... מלך העולם, אשר קידשנו במצוותיו וציוונו להדליק נר של חנוכה" שלהבת הנר הזעירה הבהמה מעל לתנור הלבנים המאורך. בתוככי המרתף האפל של אושוויץ הוצתה להבה – להבה שהניסה את העלטה.

כעת הושמעה הברכה השניה "ברוך אתה... מלך העולם, שעשה ניסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה". גם בזמן הזה, בימינו אנו, יחולל ה' עבורנו ניסים. ולבסוף הברכה השלישית, ברכת שהחיינו, "ברוך אתה... מלך העולם, שהחיינו, וקיימנו, והגיענו לזמן הזה". לא רק שהעניק לנו חיים, אלא אף איפשר לנו לחגוג את ימי החנוכה.

מחשבות מרירות חלפו בראשינו. אמנם כן, ה' העניק לנו חיים, אך מה עם כל האחרים? האמנם מצבם אינו טוב משלנו? מדוע לא הלכנו יחד איתם? העינים נמלאו דמעות, הלבבות דאבו מכאב.

לאחר מכן פצחנו יחד בזמן "מעוז צור" המרעיף בחלקו הראשון את האמונה והתקווה בגאולה הקרובה. הקטע

השני מבטא כאב – "רעות שבעה נפשי, ביגון כוחי כלה. חיי מררו בקושי" שבנו והתייפחנו. לאחר מכן הלך וגבר קול שירתנו כאשר הגענו שוב לפסוקים המביעים תקווה – חשוף זרוע קדשך וקרב קץ הישועה. נקום נקמת דם עבדך..."

רבקה טיפסה על התנור, פנתה לעבר שומעיה ונשאה "נאום לאומה", בקול רם וללא חת – "בנות, יחדיו ישנות אנו על אותם הדרגשי, יחדיו נושאות אנו את אותו הכאב, יחדיו מתייסרות באותם יסורים, אפופות בחשכת מוות, אך הלילה – חנוכה! בלילה זה שב ונחנך בית המקדש. הנה, הדלקנו נר, ומעט מן האור דוחה הרבה מן החושך.

חברות! אותה שלהבת זעירה שהדלקנו הלילה, קודש היא. בכל לב יהודי שוכן אותו ניצוץ מקודש, הניצוץ האלוקי המגרש הרבה מחשכת עולמנו האומלל".

נימה של פאתוס נשזרה בקולה, בעודה ממשיכה בדבריה – "עם ישראל עבר זמנים מרים וקשים. בית מקדשנו חולל ונטמא, מעמדו המקודש הושפל עד עפר. דומיה היה כאילו הכל חרב עד היסוד, ולא נותר כלל שמן טהור בו ניתן יהיה להדליק את המנורה, אך בתוך כל ההרס והחורבן, נתגלה פך קטן ובו שמן טהור, וכך שב והוצת האור הנצחי. והנה, באורח ניסי, בער מעט השמן במשך שמונה ימים תמימים. גם עבורנו נותר תמיד מעט שמן זית זך, השומר על השלהבת שלא תיכבה.

ספגנו מכות, עינויים והריגות. שונאי ישראל בכל הדורות – פרעונים, המנים, רומאים וצלבנים – כולם שאפו להשמיד את העם היהודי, אך זמנם לא עלה בידם. לכל אורך ההיסטוריה שמר עלינו הקדוש ברוך הוא ועזר לנו לשרוד. גם עתה ימשיך הוא להיות בעזרנו. בנות, אל יאוש! המשכנה לקוות.

גם כאשר כוס היגון עוברת על גדותיה, מושטת זה מכבר זרוע קדשו, ועוד מעט קט נזכה לראות את הגאולה. אותו לפיד הנישא בידי עם ישראל בחשכת הלילה – לא יכבה לעולם. עמים גדולים קמו ונפלו, אך היהודי קיים לנצח. עם ישראל חי!" מילותיה האחרונות הדהדו על רקע הדממה ששררה בצריף.

כל הבנות, כאלף במספר, נותרו עומדות על עומדן בצפיפות סביב התנור. היו אלו שלדים מהלכים, לבושי קרעים, עיניהם הדומעות בולטות מחוריהן, אך לבותיהן הקרועים שבו ונמלאו בתקווה ובגאווה.

